

O ROLI UNIWERSYTE- TÓW W EURO- PIE WIEDZY

Wiesław Hładkiewicz, Daniel Koteluk
(Wydział Humanistyczny)

Pierwsze uniwersytety (studio generalia) powstały na przełomie XI-XII wieku. Najstarszy, gdy chodzi o Europę założono w 1088 roku w Bolonii. Następne powstały w Paryżu (1208), Cambridge (1209), Padwie (1222), Neapolu (1224), Tuluzie (1229), Montpellier (1230), Sienie (1240), Salamance (1254), Coimbrze (1290), Rzymie (1303), Orleanie (1309), Florencji (1321), Grenoble (1339), Pizie (1343), Valladolid (1346), Pradze (1348), Pawii (1361), Krakowie (1364), Wiedniu (1365), Pećs (1367), Heidelbergu (1386), Kolonii (1388), Ferrarze (1391), Erfurcie (1392). Dwie drogi wiodły do ich utworzenia - wytoniły się one bądź z przekształcenia już funkcjonujących szkół katedralnych, bądź powstawały jak nowe uczelnie.

Niezależnie od różnic w zakresie struktury organizacyjnej i ustrojowej korporacje uniwersyteckie funkcjonowały na podstawie czterech podstawowych przywilejów zagwarantowanych statutami. Były to prawa: prawo nadawania stopni naukowych; prawo nauczania w całym świecie chrześcijańskim; autonomia wewnętrzna, a w zakresie jurysdykcji - prawo do strajku i secesji z miasta.

Średniowieczne uniwersytety nawiązywały do jednego z dwóch wzorców ustrojowych - jeden został ukształtowany w Bolonii, drugi w Paryżu. Według wzorca bolońskiego uniwersytet był przede wszystkim korporacją studentów, którzy wybierali spośród siebie rektora, najmowali i opłacali profesorów. Siedziba studium generalnie była budynkiem miejskim, a mieszkania profesorów i studentów mieściły się w domach mieszczańskich.

Według wzorca paryskiego uniwersytet był przede wszystkim korporacją profesorów, którzy ze swego grona wybierali władze uczelni, rektora i dziekanów. Studenci zaś grupowali się w nacje (korporacje studenckie - francuską, pikardyjską, normandzką i angielską). Poszczególne nacje tworzyły korporację uniwersytecką, która rządziła się autonomicznie, a jej zapleczem materialnym były beneficja kościelne, dotacje królewskie i fundacje osób możnych.

Na uniwersytecie paryskim wprowadzono także kolegia uniwersyteckie jako względnie autonomiczne jednostki

organizacyjno-pedagogiczne. System ten przyjęły również uczelnie anglosaskie. Strukturę średniowiecznego uniwersytetu tworzyły cztery wydziały: 1. wydział sztuk wyzwolonych (artium); 2. wydział prawa - świeckiego i kanonicznego; 3. wydział medyczny; 4. wydział teologii. Pierwszy stopień nauczania stanowił wydział sztuk wyzwolonych. Przygotowywał on poprzez wykształcenie ogólnopropedeutyczne i filozoficzne do studiów na trzech pozostałych fakultetach. Edukacja kończyła się uzyskaniem stopnia bakałarza uprawniającego do nauczania artium lub stopnia magistra artium (magistra), który umożliwiał kontynuację studiów na prawie, medycynie lub teologii i związany był z uzyskaniem najwyższego stopnia naukowego czyli doktoratu.

Pozycję średniowiecznych uniwersytetów osłabiły procesy reformacji i kontrreformacji. Stały się one uczelniami wyznaniowymi. Rozwój nauki i nowoczesnego nauczania miał miejsce w akademiach i towarzystwach naukowych, głównie na terenie Niderlandów.

W wiekach XVII i XVIII w rozwoju nowożytnego uniwersytetu przodowały Włochy (uniwersytety w Bolonii, Padwie, Pizie i założony w 1404 r. uniwersytet w Turynie), Anglia (uniwersytet w Cambridge i Oksfordzie), Niderlandy (uniwersytet w Leydzie zał. 1575, Groningen zał. 1614 i Utrechcie, zał. 1643), Wilno (uniwersytet zał. 1579) oraz Niemcy (uniwersytet w Halle powstały w 1693 i Getyndze zał. 1736).

Nowożytna struktura uniwersytetu ukształtowała się na przełomie XVIII-XIX wieku. Finansowało go odtąd państwo, stał się niezależny od Kościoła i związków wyznaniowych. Wprowadzono jako wykładowy język narodowy. W tym czasie powstały nowe uniwersytety - Uniwersytet Łomonosowa w Moskwie (1755), Uniwersytet Humboldta w Berlinie (1809) i Uniwersytet w Petersburgu (1819).

Po 1945 roku zaczął kształtować się nowy typ uniwersytetu, czyli uniwersytet współczesny. Różni się on od poprzednich typów uniwersytetów strukturą organizacyjną oraz zmianą proporcji w zakresie funkcji naukowych i dydaktycznych. Powstały liczne, nowe dyscypliny nauki. Zaś wzrastająca specjalizacja nauki spowodowała konieczność większego niż dotychczas zróżnicowania wydziałów.

W związku ze wzrostem zapotrzebowania na osoby z wyższym wykształceniem rozszerzyły się znacznie funkcje dydaktyczne uniwersytetu. Nadal poważnym problemem jest godzenie funkcji naukowych z dydaktycznymi, zachowanie roli uniwersytetu jako ośrodka pracy badawczej.

W dziedzinie kształcenia kadry naukowej rośnie natomiast rola i ranga studiów doktoranckich. Ponadto dynamiczny rozwój nauki spowodował powstanie licznych studiów podyplomowych.

18 września 1988 roku rektorzy uniwersytetów europejskich, spotkali się w Bolonii, gdzie ogłosili uroczyste Wielką Kartę Uniwersytetów Europejskich. W Preambule zapisano:

1. Przyszłość ludzkości zależy przede wszystkim od rozwoju kulturalnego, naukowego i technicznego (...) kształtuje się w ośrodkach kultury, wiedzy i badań naukowych, jakimi są prawdziwe uniwersytety; 2. Zadanie uniwersytetów, jakim jest szerzenie wiedzy wśród młodych pokoleń, oznacza, iż w świecie współczesnym muszą one służyć również całemu społeczeństwu; 3. Uniwersytety muszą dać przyszłym pokoleniom wykształcenie i wychowanie, które zapewni szacunek dla wielkiej współzależności po-

między środowiskiem naturalnym a naszym życiem¹.

Ażeby sprostać wyzwaniom przyszłości i postępowi wiedzy uniwersytet stał się miejscem tolerancji, dialogu i wzajemnego poznania w wielokulturowej Europie.

Nie rezygnując ze swej podstawowej misji, jaką jest kształcenie, uniwersytety coraz bardziej muszą uwzględnić nowe potrzeby wynikające z gospodarki opartej na wiedzy i społeczeństwie wiedzy. Chodzi tu o rosnące zapotrzebowanie na kształcenie w zakresie nauk ścisłych i technicznych oraz na kształcenie ustawiczne.

Realizując swoją podstawową misję, jaką jest tworzenie i przekazywanie wiedzy, uniwersytety pełnią obecnie rolę głównego źródła wiedzy i naukowych ekspertyz w wielu obszarach. Są również forum dla dyskusji i dialogu pomiędzy naukowcami a społeczeństwem, a lokalną społecznością. Już ponad dziesięć lat temu na polskich uniwersytetach rozpoczęły się bardzo istotne procesy restrukturyzacyjne. Objęły one stopniowo całokształt życia akademickiego, badania naukowe, nauczanie i zarządzanie. Procesy te realizowane były dzięki programom pomocowym Unii Europejskiej - Jean Monett, Tempus, Sokrates, Erasmus, Leonardo.

W maju 1998 r. cztery państwa Unii Europejskiej podpisały Deklarację Sorbońską, w której sformułowano idee harmonizacji systemów szkolnictwa wyższego.

Już rok później 19 czerwca 1999 r. ministrowie edukacji aż z 29 krajów Europy, w tym także Polski podpisali tak zwaną Deklarację Bolońską, która zapoczątkowała realizację Procesu Bolońskiego. Zmierza on do harmonizacji, ale nie ujednoczenia szkolnictwa wyższego, z pełnym uszanowaniem autonomii uczelni.

W Deklaracji Bolońskiej wskazano na potrzebę: a) wprowadzenia systemu porównywalnych dyplomów; b) wprowadzenia studiów 2 i 3 stopniowych; c) wprowadzenia punktowego systemu rozliczania osiągnięć studentów; d) wdrażanie możliwości studentów i pracowników naukowych w przestrzeni europejskiej; e) współdziałanie w zakresie podnoszenia poziomu jakości edukacji; f) propagowanie problematyki europejskiej w kształceniu; g) wdrażanie systemów kształcenia ustawicznego (Life Long Learning).

Realizacja Procesu Bolońskiego weszła w fazę istotnego przyspieszenia. Na kolejnych spotkaniach ministrów edukacji w Pradze w 2001 (33 państwa) i Berlinie w 2003 r. (40 państw), sformułowano ideę tworzenia Europejskiej Przestrzeni Szkolnictwa Wyższego i Europejskiej Przestrzeni Badawczej (Lizbona, marzec 2003).

Konferencja Ministrów w Berlinie podjęła decyzję o wdrożeniu do końca 2005 roku postanowień Deklaracji Bolońskiej dotyczących wprowadzenia 2-cyklowego systemu studiów, punktowego systemu zaliczania osiągnięć studentów (ECTS), suplementu do dyplomu oraz systemu oceny jakości studiów.

22 sierpnia 2005 roku prezydent RP podpisał ustawę o szkolnictwie wyższym. Weszła w życie 1 września. Wprowadza ona podział studiów na trzy stopnie: 1 stopień to studia licencjackie i inżynierskie; 2 stopień to studia magisterskie; 3 stopień to studia doktoranckie.

W ten sposób został jednocześnie spełniony jeden z wymogów Deklaracji Bolońskiej zakładającej Utworzenie Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego. Podstawą przyjęcia na studia jest nowa matura, natomiast egzaminy dodatkowe będą wymagać zgody ministra edukacji.

W ustawie znalazł się również zapis dotyczący kwestii wieloletowości pracowników naukowo-dydaktycznych. Podjęcie pracy na drugim etacie jest odąd możliwe po uprzednim powiadomieniu macierzystych władz uczelni.

W ustawie zawarto też zapis o plagiatach prac naukowych i dyplomowanych. W razie wykrycia takiej nieprawidłowości, rektor danej uczelni będzie natychmiast wszczynał postępowanie wyjaśniające co w konsekwencji może doprowadzić do wstrzymania nadania tytułu lub stopnia naukowego.

Dodatkowo w Ustawie pojawił się zapis dotyczący lustracji, którą zostaną objęci m. in. rektorzy, prorektorzy, dziekani uczelni państwowych i niepaństwowych oraz członkowie Państwowej Komisji Akredytacyjnej.

Bardzo ważne zmiany jakie wynikają z wejścia ustawy o szkolnictwie wyższym, dotyczą też studentów. Zwiększył się z 10 do 20% udział studentów w organach kolegialnych na uczelni. Studenci mogą brać udział w komisjach dyscyplinarnych dla nauczycieli akademickich. Wzrosła też liczba przedstawicieli studentów w Radzie Głównej Szkolnictwa Wyższego (z trzech do czterech). Ponadto przedstawiciel studentów uczestniczy w pracach prezydium Państwowej Komisji Akredytacyjnej. Parlament Studentów RP posiada możliwości podejmowania akcji protestacyjnej. Wątpliwości budzi nadal problem płatnych studiów. Strategia Rozwoju Edukacji w Polsce na lata 2007-2010 zakłada bowiem wprowadzenie płatnych studiów, i to już za dwa lata. Złagodzić efekty tej zmiany ma dużo większa pomoc materialna dla studentów. Za naukę płacić mają zarówno studenci uczelni państwowych jak i prywatnych.

PRZYPISY:

¹ *Proces boloński. Zbiór dokumentów*, Poznań 2004.

